

HAC İBADETİ MALİ BİR İBADET MİDİR?

Prof. Dr. İsmail KARAGÖZ

DİB Rehberlik ve Teftiş Başkanı

İbadet, Allah'a kulluk etmek, Allah ve peygamberinin emir ve yasaklarına uymaktır. İbadetler; namaz, oruç ve hac gibi "ibadet-i mersume" veya Allah'ı zikretmek, anne ve babaya ihsanda bulunmak ve doğru sözlü olmak gibi "ibadet-i gayr-i mersume" olur. "İbadet-i mersumeler"; belirli zaman, belirli mekân ve belirli şartlara riayet edilerek yapılır. Mesela orucun belirli zamanı ve uyulması gereken şartları vardır. "İbadet-i gayr-i mersumelerin", belirli zamanı ve mekânı yoktur. Müslümanların yaşadıkları sürece bu ibadetleri yapmaları gerekir. Mesela Allah'ı zikretmenin belirli bir zamanı ve mekânı yoktur. Müslüman, her hâl ve şartta Allah'ı zikreder, etmesi gerekir. Çünkü zikir, Allah'ın kesin emridir. (bk. Âl-i İmran, 3/41.) Bir başka açıdan ibadetler; zekât, sadaka ve kurban gibi mali, namaz, oruç ve itikâf gibi bedeni olur. Mesela bir kimsenin zekât vermekle yükümlü olabilmesi için nisap miktarı artma özelliği olan malı olması ve bu malın üzerinden bir kameri yılın geçmesi gerekir. Nisap miktarı mal varlığı olmayan zekât ibadeti sorumlu değildir. Namaz ibadeti ise bedeni bir ibadettir. Sağlıklı veya hasta, kadın veya erkek, akıllı ve ergen her Müslüman'ın günde beş vakit namaz kılması gerekir. Namazı zengininin de fakirin de kılması gerekir. Dolayısıyla namazın, kişinin mal varlığı ile ilgisi yoktur.

Umre ve hac ibadeti, zekât gibi mali, yoksa namaz gibi bedeni bir ibadet mi? Veya hem mali hem bedeni bir ibadet midir? İlmihal kitaplarında umre ve hac ibadetinin hem mali hem bedeni bir ibadet olduğu bilgisine yer verilmektedir. Mesela bir komisyon tarafından hazırlanan "ilmihal" adlı kitapta şöyle denilmektedir: "Hac ibadetiyle yükümlü olmak için genel olarak bütün yükümlülükler de öngörülen Müslümanlık, akıl ve bulûğ şartı yanında, ayrıca hac yapmaya bedeni ve mali imkânların yeterli olması da şarttır." (TDV Yayınları, I, 516, Ankara 2007.) Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı'nın hazırladığı İslam İlmihali'nde, "Hem mal, hem de beden ile yapılan bir ibadet olan hac, şu şartları taşıyanlara farzdır." denilmiş ve bu şartlar arasında, "asli ihtiyaçlarından başka hacca gidip gelinceye kadar kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin sağlayacak servete sahip olmak" ve "hac yolculuğu için vasıta ve yol masraflarını karşılayacak parası olmak" şartları zikredilmiştir. (S. 308, DİB Yayınları, 2012 Ankara.) Merginani'nin el-Hidaye adlı eserinde, haccın, "hür, akıllı, ergen ve sağlıklı olan, evi ve evinin ihtiyaçları, bakmakla yükümlü olduğu kişilerin nafakası dışında, yiyecek ve içecek ile ulaşım giderlerini karşılayacak parası olan kimselere farzdır." denilmektedir. (I, 134)

Hac görevi, gerçekten mali ve bedeni bir ibadet midir? Hac ibadeti ile yükümlü olabilmek için mali imkân olması şart mıdır? Hac, beden ve mal ile yapılan bir ibadet midir? Hac zenginlere mi farzdır? Gelin birlikte bir bakalım. Haccın farz olduğu, "Gücü yetenlerin, Kâbe'yi ziyaret edip hac yapması Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." (Âl-i İmran, 3/97.) ayeti ile bildirilmektedir. Bir sahabinin, "Hac yapmayı farz kılan şey nedir?" şeklindeki sorusuna

Peygamberimiz (s.a.s.) "Azık ve binit" cevabını vermiştir. (Tirmizi, Hac, 4.) "Azık" ile maksat, yiyecek ve içecek, "binit" ile maksat ulaşım giderleridir. Bu şartları şöyle değerlendirebiliriz;

1) "Ulaşım giderleri", Mekke'de yaşayan ve hac mevsiminde Mekke'de bulunanlar için söz konusu değildir. "Yiyecek ve içecek" şartı, hac yapsa da yapmasa da her insan için söz konusudur. Yiyip içeceği olmayan kimse, hayatını sürdürmez, dolayısıyla hiçbir ibadeti de yapamaz. Bu ihtiyaç, salt hac görevi ile ilgili değildir, diğer ibadetler için de söz konusudur. Dolayısıyla Mekke'de yaşayan veya hac mevsiminde Mekke'de bulunan bir Müslüman, beden sağlığı yerinde ise çok fakir bile olsa bile hac yapmakla yükümlüdür, çünkü yol ve otel parasına ihtiyacı yoktur. Bir Müslüman'a haccın farz olması için zekât ibadetinde olduğu gibi belirli bir miktar parasının olması şart değildir. Mekke ve civarında ikamet eden veya bir şekilde Mekke'ye ulaşabilen bir Müslüman, yürüyerek Arafat, Müzdelife ve Mina'ya gidip gelmeye gücü yetiyorsa hac ile yükümlü olur. (Kâsânî, II, 120, 122; İbn Rüşd, I, 391.)

Mekke'nin dışından mesela Medine'den veya Ankara'dan hac yapmak isteyen Müslüman, yukarıda zikrettiğimiz ayet ve hadis-i şerife göre yol parasına, Mekke'de ikamet için otel parasına ve dönüncüye kadar bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak maddî imkânı sahip olması gerekir. (Semerkandî, II, 383; Şirbînî, II, 212-213.) Dolayısıyla "binit" veya "yol parası bulunma" şartı, sadece Mekke dışından gelenler için söz konusudur.

2) Doktor, sağlık memuru, organizatör veya rehber gibi bir görevle hac mevsiminde Mekke'ye gelenlerin yol ve otel parasına ihtiyaçları yoktur. Çünkü bu ihtiyaçlar, ilgili organizasyonlar tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla bu kimseler, hiç paraya ihtiyaçları olmadan sağlıkları yerinde ise yürüyerek veya organizasyon imkânları ile Arafat, Müzdelife ve Mina'ya gidip gelerek hac görevi yapabilirler.

3) Mekke'nin dışında yaşayanların, hac yapabilmeleri için ulaşım ve konaklama giderleri, bizatihi hac ibadetinin ifası için değil, bu ibadeti yapmaya imkân sağlayan şartlardır. Hac ibadeti, maddî imkân ile mal ve mülk ile değil beden ile yapılmaktadır. Haccın menasiki olan niyet, telbiye, tavaf, sa'y, Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe, Mina'da cemrelere taş atma görevleri tamamen beden ile yerine getirilmektedir. Kıran ve Temettu haccı yapanların kestikleri kurban, Hanefilerde şükür, Şafililerde ceza kurbanıdır. İfrat haccı yapmalar için kurban yoktur. Dolayısıyla kurban, haccın asli unsuru değildir.

4) Bir kimsenin ulaşım, konaklama ve diğer ihtiyaçlarını karşılayacak parası olsa, hac mevsiminde Mekke'ye de gelse ancak hac yapmasa bu mali imkânın, mal varlığının, zenginliğin hac ibadeti açısından hiç bir değeri yoktur. Para var, hac yapılmamışsa ibadet yok demektir. Para olmadan, hiç para harcamadan da hac yapma imkânı vardır. Demek ki mal varlığı, para, hac ibadetinin olmazsa olmaz şartı değildir.

Yaptığımız bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere hac ibadeti, "bedeni" yani bizzat bedenle yapılan bir ibadettir. Ulaşım ve konaklama giderleri, Mekke dışından gelenler için söz konusu olup bu şartlar, hac ibadetine zemin hazırlayan, fihki bir ifade ile haccın farz olmasının şartlarıdır. Bu şartlar, Mekkeliler ve hac mevsiminde Mekke'de bulunan Müslümanlar için de söz konusu değildir.

Hac, bedeni bir ibadet olunca "hac zenginlere farzdır", "haram para ile yapılan hac makbul değildir" söylemi ve "haram para ile hac yapılır mı yapılmaz mı" sorusu anlamsız kalmaktadır. Çünkü hac ibadeti para ile değil beden ile yapılmaktadır.

Haram para; hac ibadeti yapmak üzere ulaşım ve konaklama giderleri için veya herhangi bir seyahat için kullanılsa veya yeme ve içme veya ev veya giysi ihtiyaçları için kullanılsa eş değerde günahtır. Bu günah, kazancın haram olmasından, haramdan yoldan elde edilmesinden kaynakların. Haram parayı harcasanız da harcamasanız da günahtır. Dolayısıyla hac ibadeti ile ilişkilendirilmesi anlamsızdır.